

WPROWADZENIE

Zachęcając do lektury kolejnego numeru „Pogranicza. Studia Społeczne”, poświęconego w całości zagadnieniom życia rodzinnego, pragniemy serdecznie podziękować wszystkim Autorom, których teksty zostały tu opublikowane. Projekt wydania numeru tematycznego o rodzinie pojawił się po ostatnim Ogólnopolskim Zjeździe Socjologicznym, który odbył się we wrześniu 2013 roku w Szczecinie. Okazało się wówczas, że tematyka rodziny była poruszana na kilku sesjach tematycznych, a do grupy bezpośrednio poświęconej socjologii rodziny obradującej pod hasłem „Co z rodziną i w rodzinie? Rodzina jako system interakcji” zgłosiło się znacznie więcej chętnych niż przewidywał regulamin Zjazdu. Konieczne stało się zorganizowanie obrad w trzech sesjach. Obrady i wygłoszone referaty z wyżej wymienionej grupy tematycznej, której dwie sesje prowadziła dr Barbara Cieślińska z Instytutu Socjologii Uniwersytetu w Białymstoku i jedną prof. Jan Poleszczuk, dyrektor Instytutu Socjologii UwB, stały się głównym, choć niejedynym, źródłem artykułów do niniejszego numeru tematycznego.

W czasopiśmie „Pogranicze. Studia Społeczne” zwykle są publikowane prace ukazujące aspekty życia społecznego uwarunkowane położeniem geograficznym i relacjami etnicznymi. Tym razem spojrzymy na pogranicze przez pryzmat życia rodzinnego. Zasadniczym wątkiem zbioru są zagadnienia związane z funkcjonowaniem rodziny (w tym małżeństw bezdzietnych) we współczesnych kontekstach wyznaczonych głównie miejskim stylem życia. Poszczególne rodziny tworząc własny, intymny świat, jakże często trudno dostępny dla obserwatorów z zewnątrz, oddziałują na życie społeczne w wielu jego wymiarach: biologicznym, kulturowo-społecznym, edukacyjnym, ekonomicznym, medialnym i innych.

Zaprezentowane teksty pokazują całe spektrum współczesnych problemów i zjawisk społecznych związanych z życiem rodzinnym – od klasycznych zagadnień interakcji w rodzinie, konfliktu, socjalizacji przez problemy wynikające z atomizacji, nowoczesności, edukacji szkolnej, starzenia się i migracji zagranicznych po kwestie bezdzietności, rodzicielstwa zastępczego i patologie ro-

dziny, których najbardziej skrajnym przykładem jest zabijanie dzieci przez ich matki.

Opublikowane w niniejszym numerze artykuły zostały podzielone na kilka grup tematycznych, których podstawą jest wyodrębnienie wiodącego kontekstu, w jakim analizowano życie rodzinne. Wyróżnione zostały następujące konteksty, będące równocześnie tytułami poszczególnych części tomu:

1. Kontekst pogranicza etniczno-kulturowego i migracji.
2. Kontekst życia miejskiego i edukacji.
3. Kontekst współczesnych wzorów życia rodzinnego.
4. Kontekst interakcji i dysfunkcji rodziny.

Tom rozpoczyna artykuł Jana Poleszczuka *Rodzina – wspólnota konfliktowych interesów*. Autor skoncentrował się na modelowym opisie rodziny jako instytucji społecznej, a w centrum swojej uwagi umieścił konflikt interesów pojawiający się we wspólnotach rodzinnych. Dynamikę konfliktów w tej wspólnotce opisuje za pomocą wybranych koncepcji i teorii socjologicznych (międzygeneracyjnego procesu transmisji wartości, wewnątrzgeneracyjnej struktury faz cyklu życiowego, pozycji rodziny w strukturze społecznej oraz systemu interakcji ról społecznych). Zaprezentowane przez Autora podejścia teoretyczne dostarczają użytecznych narzędzi do analizy konfliktu w rodzinie i przewidywaniu jego następstw. Z lektury tego tekstu wynika, że konflikt łatwiej jest wywołać niż go zakończyć. Zaprezentowane przez Autora podejścia teoretyczne dostarczają użytecznych narzędzi do analizy konfliktu w małej grupie społecznej i przewidywania jego następstw.

W części poświęconej kontekstowi pogranicza i migracji znalazły się trzy teksty. Pierwszy z nich, przygotowany przez Annę Moroz, dotyczy małżeństw mieszanych na terenie wschodniego pogranicza. Dwa kolejne artykuły, Agnieszki Pawlak i Anny Krasnodębskiej, pokazują wpływ emigracji zarobkowej na relacje wewnątrzrodzinne.

Anna Moroz w interesujący sposób podejmuje próbę wyjaśnienia fenomenu małżeństw mieszanych wyznaniowo na terenie województwa podlaskiego. W swoim artykule stawia śmiałą tezę, że w czasach, kiedy narasta praktyka życia w związkach niezarejestrowanych („na kocią łapę”) nasila się także praktyka związków mieszanych wyznaniowo. Zjawisko to wiąże z tendencjami sekularyzacyjnymi, które prowadzą do marginalizacji czynnika wyznaniowego. Z obserwacji i badań Autorki wynika, że zawieranie związków małżeńskich mieszanych wyznaniowo sprzyja rozszerzaniu się wielokulturowości na poziomie życia rodzinnego i równocześnie wyzwala strategię zaradności indywidualnej i grupowej w obliczu realnego zagrożenia spójności wspólnoty rodzinnej.

Agnieszka Pawlak w artykule *Poczytaj mi mamę przez Skype'a. Negocjowanie zakresu i modyfikowanie ról rodzinnych w rodzinach z doświadczeniem emigracji zarobkowej* podejmuje próbę opisu jednego z nowych zjawisk towarzyszących emigracjom zarobkowym. W swoim artykule skupia się na transnarodowym rodzicielstwie, które funkcjonuje „w poprzek” formalnych granic państwowych.

Część dotyczącą życia miejskiego i edukacji rozpoczyna tekst Pawła Plichty, pokazujący znaczenie rodzin w życiu miasta. Artykuł dotyczy trzech przypadków rozpoznawalnych rodzin „krakowskich” i ich kreowanych wizerunków: Estreicherów, Zollów i Stuhrow. Trzy przypadki łączy tradycja, rozpoznawalność, związek z Krakowem oraz trzy aspekty, które stanowią też element wizytówki Krakowa jako miasta akademickiego, ośrodka kulturalnego i naukowego. Autor wskazuje na dużą rolę rodzin w kształtowaniu renomy i wizerunku miasta.

Tadeusz Kowalewski w artykule *Wzajemna zależność między aspiracjami kształcenia się rodziców a aspiracjami edukacyjnymi młodzieży* skupia się na analizie przemian w rodzinie spowodowanych wspólnymi celami rodziców i dzieci związanych ze zdobywaniem wykształcenia. Autor pokazuje, że zachodzi związek między kształceniem się rodziców a osiągnięciami edukacyjnymi ich dzieci.

Dorota Marciniak-Budecka skupia się na przedstawieniu nowoczesnych i refleksyjnych rodziców, którzy do pełnienia swoich ról szukają profesjonalnego wsparcia w formie coachingu rodzicielskiego. Rodzicielstwo się zmienia i na wzór innych elementów biografii staje się projektem *do-it-yourself*. Istotną zmianą jest przejście od biografii wyznaczanych przez społeczeństwo do biografii wyznaczanych przez jednostki. Możliwości wyboru dotyczą życia rodzinnego, pracy, życia intymnego.

Trzecia część tomu dotyczy wzorów życia rodzinnego. Mamy tutaj trzy bardzo interesujące i równocześnie odmienne spojrzenia na rodzinę. Andrzej Porębski zwraca uwagę na znaczenie przestrzeni, w tym w życiu rodziny. W świetle przeprowadzonych wywiadów pokazuje różnice w percepcji przestrzeni życia domowego wywołane odmienną strukturą rodziny (wielodzietność – jedynactwo). Jednym z pytań, związanym z tym obszarem badawczym, jest pytanie o związek między postrzeganiem przestrzeni domu i jego otoczenia a rolami społecznymi, spełnianymi przez członków rodziny.

Katarzyna Błażejewska w swoim artykule skupia się na fenomenie rodzin zastępczych. Pokazuje, że propagowanie i rozwijanie rodzinnej opieki zastępczej jest uzasadnione społecznie i ekonomicznie. Rodziny zastępcze są przykładem najbardziej efektywnych i pożądanых sposobów ochrony i pomocy dzie-

ciom nieposiadającym naturalnej i prawidłowo funkcjonującej rodziny. Celem opieki zastępczej jest pomoc rodzicom dzieci w prawidłowym wypełnianiu ról rodzicielskich i umożliwienie powrotu dzieci do swoich rodzin biologicznych.

Z kolei Mariola Piszczatowska analizuje zjawisko dorosłych dzieci mieszkających razem z rodzicami. Zwraca uwagę, że w strategiach życia rodzinnego dominuje orientacja nastawiona na zaspokojenie potrzeb dziecka, co prowadzi do wydłużenia zarówno okresu wychowywania, kształcenia potomstwa, jak i czasu zależności od rodziców. Autorka próbuje odpowiedzieć na kilka istotnych pytań. Między innymi, dlaczego i jak długo dorosłe dzieci korzystają z pomocy swoich rodziców? Odpowiedzi szuka, analizując wyniki ogólnopolskich badań sondażowych, badań jakościowych i danych demograficznych (Eurostat).

Ostatnia część tomu została poświęcona sprawom trudnym i złożonym, które dotyczą współczesne rodziny. Tę część rozpoczyna tekst Adama Lecha pokazujący konsekwencje starzenia się współczesnych społeczeństw i wiążący się z tym wzrost liczby osób cierpiących na chorobę Alzheimera. Choroba ta staje się poważnym problemem w życiu rodziny, gdyż osoba chora wymaga stałej, często wieloletniej opieki. Autor koncentruje się na przedstawieniu wyników badań przeprowadzonych wśród uczestników grup wsparcia dla rodzin opiekujących się osobami z chorobą Alzheimera. W artykule jest omawiany wpływ obecności w rodzinie osoby chorej na interakcje, stosunki rodzinne i funkcjonowanie rodziny.

Marta Trębaczewska podejmuje próbę socjologicznej analizy zjawiska nieplanowanej bezdzietności. Szacuje się, że w Polsce problem ten dotyczy od miliona do trzech milionów par. Nie jest to zatem zjawisko marginalne. Jak pokazuje Autorka, niepłodność w istotny sposób rzutuje na sytuację materialną, zawodową i towarzyską oraz zmienia relacje wewnątrzrodzinne. Terapie leczenia niepłodności są uciążliwe i długotrwałe. W rezultacie wpływają one na zmiany w relacjach między partnerami oraz wymuszają wypracowanie nowych zasad życia rodzinnego nakierowanych na osiągnięcie wspólnego celu. Artykuł oparty jest na wynikach badań jakościowych prowadzonych od 2010 roku wśród par walczących z niepłodnością.

Stella Strzemecka skupia się na analizie społecznych reakcji na temat matek, które zabiły swoje dzieci. Do analizy wykorzystano metodę badań netnograficznych. Autorka przestudiowała anonimowe komentarze internautów na temat trzech wybranych przypadków zabójstw małoletnich w Polsce na przestrzeni dekady (2003-2013). W artykule jest zaprezentowana typologia internautów osądzających „matkę-zabójczynię”.

Ostatni artykuł dotyczy kwestii bezdzietności, ale ujętej z perspektywy stylu życia. Znaczenie bezdzietności rozpatrywane jest w kontekście znaczenia dzie-

cka w rodzinie i społecznych oczekiwaniach związanych z prokreacją. Bezdzielnosc może mieć charakter niedobrowolny (*childless*) lub dobrowolny (*childfree*). Bezdzielnosci z wyboru sprzyja upowszechniający się styl życia w małych gospodarstwach domowych (jednoosobowych i dwuosobowych).

Wszystkim Czytelnikom życzy miłej lektury
Redakcja